

IRIS MURDOCH'IN DENİZ DENİZ ADLI ROMANINDAKİ DOĞAYA KAÇIŞ METAFORUNA PLATONİK BİR OKUMA*

Şeyma KÖMÜRÇÜOĞLU**

ÖZ

Bu çalışma Murdoch'ın *Deniz Deniz* adlı romanını; insanın doğaya, daha özelden de denize sığınma metaforu üzerinden değerlendirecektir. Romanın ana kahramanı olan Charles Arrowby Londra'da oyunculuk yapmış ve emeklilik dönemine gelmiş tanınmış bir tiyatro oyuncusudur. Arrowby, emeklilik döneminde oyunculuğu bırakarak İngiltere'nin bir kıyı kasabasına yerleşmeye karar verir. Bu karar romanda bir kopma fikriyle birlikte ve Arrowby'nin iyi arayışının odağında verdiği bir karar olarak yer almaktadır. Kahramanın iyi arayışı doğaya/denize sığınma metaforu ile birlikte karşımıza çıkar. Bu makale, Murdoch'ın ana kahramanının doğaya kaçması, sığınması fikri üzerinden işlediği iyi arayışı fikrinin Platonik bir okumasını yapmayı amaçlamaktadır. Bu okuma da Platon'un *Theaitetos* (172c-176c) pasajlarında işlediği, bu dünyadaki kötülüklerden kaçma fikriyle bağlantılı olarak Platon için iyinin niteliği ve ulaşılabilirliği üzerinden gerçekleştirilecektir. Dolayısıyla makalenin ana sorusu, Platon için iyinin bu dünyadan kaçarak mı gerçekleştirilebileceğine dair kadim meselenin Murdoch'ın kahramanının şehirden doğaya kaçması örneği çerçevesinde yeniden tartışmaya açılması üzerinden kurgulanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Murdoch, Platon, *Deniz Deniz*, Doğa, Kopma, İyi.

A PLATONIC READING OF THE METAPHOR OF ESCAPE TO NATURE IN IRIS MURDOCH'S NOVEL *THE SEA, THE SEA*

ABSTRACT

This study will evaluate Murdoch's novel *The Sea, The Sea* through the metaphor of man's refuge in nature, more specifically in the sea. Charles Arrowby, the main protagonist of the novel, is a well-known theater actor who has worked as an actor in London and has reached his retirement. In his retirement, Arrowby decides to quit acting and settle in a coastal town in England. This decision takes place in the novel with the idea of a rupture and as a decision that Arrowby makes at the center of his search for good. The hero's search for good appears in the metaphor of taking refuge in nature/the sea. This article aims to provide a Platonic reading of Murdoch's idea of the pursuit of the good, which the main protagonist of the novel deals with through the idea of escaping and taking refuge in nature. This reading will be realized through the nature and attainability of the good for Plato in connection with the idea of escaping from the evils of this world, which Plato deals with in *Theaitetos* (172c-176c) passages. Therefore, the main question of the article is based on the re-discussion of the ancient issue of the nature of the good life for Plato and whether this good can be realized by escaping from this world through the example of Murdoch's hero's escape from the city to nature.

Keywords: Murdoch, Plato, *The Sea The Sea*, Nature, Detachment, Good.

* Bu makale, 26-28 Haziran 2024 tarihinde Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Felsefe Bölümü ve SANART işbirliğinde gerçekleşen *Türkiye Çevre Çalışmaları Kongresi*'nde sunduğum ve özet kitapçığında yayımlanan sözlü bildirden hareketle yazılmıştır.

** Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-6575-7835.

E-mail: seyma.komurcuoglu@medeniyet.edu.tr

Makalenin geliş tarihi: 30.06.2024

Makalenin kabul tarihi: 06.09.2024

Submission Date: 30 June 2024

Approval Date: 06 September 2024

Giriş

“Tıpkı niyetlendiğim gibi yalnız ve bağılıklardan âzâde miyim sonunda?”¹

Hayatın günlük akışından kaçma, bir kopuş yaşayarak güncel hayatın koşturmacasından inzivaya çekilme fikri pek çok edebî, felsefî esere konu olmuştur. Uzak doğu mistisizminde rastlanan inziva yoluyla yükselme fikri, Hristiyan keşişlerinde rastlanan dünyadan el etek çekerek kendini kiliseye/Tanrı'ya adama ve bu şekilde ahlâkî merteye kazanma hedefi ve İslam tasavvufunun kimi yorumlarında karşımıza çıkan insanlardan ve günlük hayattan uzaklaşarak günahlardan kaçma fikri inzivanın farklı kültürel yorumları olarak karşımıza çıkar. Bu kültürel yorumlara ek olarak edebiyatta ve felsefede de inzivanın farklı şekillerde ele alındığı temel metinlerle karşılaşmak mümkündür. Birbirinden farklı kültürlerde yüzyıllardan beri karşımıza çıkan bu olgu, aslında temelde insanların *gerçek olandan kaçma çabasına eşlik eder*.

108

Peki, acaba insanlar gerçek olandan neden kaçmak isterler? Neden buldukları durumdan *çekilirler*? Bu çekilme bir hakikat arayışının neticesinde mi olur yoksa daha iyiye ulaşmak için mi gerçekleşir? İnziva bir yalıtılmışlık ise “yalıtılmışlık, kendine yabancılaşmanın bir belirtisi midir?”² Örneğin, *Venedik'te Ölüm*'ün münzevi başkarakteri Aschenbach neden Venedik'ten ayrılmayı tercih etmez?³ Heidegger'in kendisini şehirden ve toplumdaki soyutlayarak kulübesine çekilmesi nasıl bir inziva şeklidir? Örnekler elbette çoğaltılabilir. Peki, farklı edebî ve felsefî eserlerde karşımıza çıkan tüm bu çekilme/ kopma tecrübelerini düşünce-gerçeklik ilişkisi açısından nasıl yorumlamak gerekir?

Soruları ve örnekleri çoğaltmak mümkün olsa da biz bu makalede, bu üst sorulara Iris Murdoch'ın *Deniz Deniz* adlı romanındaki ana karakterin emeklilik döneminde bir kıyı kasabasına yerleşerek inzivaya çekilme çabası örneğinde cevap arayacağız ve bu geniş soruları şu şekilde daraltacağız:

Acaba romanın ana kahramanının inzivaya çekilme çabasını, Platoncu iyi arayışı fikriyle birlikte okuyabilir miyiz? Özellikle Platon'un *Theaitetos*'unda

¹ Iris Murdoch, *Deniz Deniz*, çev. Nuray Önoğlu, 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020, 512.

² Hans-Georg Gadamer, *Hegel'in Diyalektiği*, Derleyen: Güçlü Ateşoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2021, 146.

³ Thomas Mann, *Venedik'te Ölüm*, Çev. Behçet Necatigil, İstanbul: Can Yayınları, Haziran 2023.

karşımıza çıkan kötülüklerden uzaklaşmak için bu dünyadan kaçma fikrinin farklı yorumları, romanın kahramanının -başarısızlıkla sonuçlanan- inziva girişimini açıklamak için bize bir çerçeve sunabilir mi? Şimdi bu sorulara cevap aramak için öncelikle romanın olay örgüsüne, ardından Platon'un ilgili pasajlarına geçebiliriz.

1. Romandaki Olay Örgüsü ve Doğaya Sığınma Metaforu

Romanın kahramanı olan Charles Arrowby tanınmış bir tiyatro oyuncusudur. Londra'da meşhur bir oyuncu olarak gösterişli ve hareketli bir hayat yaşayan Arrowby emeklilik dönemlerine yaklaştığında İngiltere'nin şehirden uzak bir kıyı kasabasına yerleşmeye karar verir. Oyuncululuğu bırakır, eski arkadaşlık ilişkilerine mesafe koyar ve doğada inzivaya çekilerek yeni bir hayata başlamayı amaçlar.

Kahramanımızın yeni hayatı bir *kopma* ile başlamaktadır. Bu kopma hem metropolden hem oyuncululuğun getirdiği şöhretten hem de eski hayatından bir kopmayı içerir. Kopmayı takip eden süreç ise *doğaya sığınma* ile devam eder. Shuff End adlı kasvetli yeni evinde bilge münzevi bir karaktere bürünerek *doğaya sığınır*. Dünyevî işlere karşı son derece yüce gönüllü bir teslimiyetle yaşamak niyetindedir. Bunu yaparken oyunculuk ve yönetmenlik döneminde içine düştüğü entrikalar, karmaşık ilişkiler vs. gibi durumlardan da kendini uzak tutma amacını taşır.

Arrowby bir yandan öz saygısı çok yüksek, kendine çok değer veren ve bir yandan da manipülatif bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Yeni hayatında yapmayı planladığı şeylerden biri de bir günlük tutmaktır. Kendini o kadar çok merkeze almaktadır ki, günlük olarak yediği çok sıradan şeyleri bile büyük bir özenle günlüğüne kaydeder. Kendisi ile kendi hayatı ile ilgili olan her şey çok önemlidir. Bir tiyatrocü olarak Shakespeare hayranıdır. Kendisini *Fırtına*'nın ana karakteri Prospero ile özdeşleştirir ve kendini zamanının Prospero'su olarak görür. Daha önce yaşadığı hayattan o kadar el etek çekmeyi planlamaktadır ki, günlüğüne yaşadığı şeyleri değil gözlemlerini yazmayı düşündüğünü kaydeder:

Bir günlük tutmayı düşündüm; olanları değil, çünkü bir şey olmayacaktı:
Arka planda hava durumu ve başka doğal olayların basit betimlemeleri eşliğinde, düşüncelerim, "felsefem". Bu şimdi yeniden iyi bir fikrimmiş gibi

geliyor bana. Deniz. Koca bir cildi denize ilişkin sözcük-resimlerle
doldurabilirdim.⁴

Arrowby'nin, romanda bilge bir karakter olarak karşımıza çıkan bir kuzeni vardır: James. Romanın yazılış döneminde yükselişte olan Doğu mistisizminin bir temsilcisi olarak karşımıza çıkan James, ordudayken doğu mistisizmi ile tanışmıştır. James, Arrowby'nin çocukluğundan beri kıskandığı, zaman zaman iç sesine de dönüşen bir karakter arz eder. Hayatının sonuna doğru dünyadan el çekerek Nirvana'ya ulaşmak fikrinin başka bir örneği olarak karşımızda durur.

James'in doğu dinlerine yönelişinin aksine Arrowby kiliseye giden biri değildir ancak yakınlardaki bir kilisede düzenli olarak ayin yapıldığını ve birilerinin bu ayine katıldığını bilmekten de hoşnuttur.

Uzaktan gelen kilise çanları bana günlerden Pazar olduğunu anımsatıyor. Bugün hava bulutlandı. Bulutları seyrederken, daha önce hayatım boyunca hiç öyle oturup bulutları seyretmediğimi fark ettim. Çocukken zamanımı bu şekilde ziyan etmeyecek kadar huzursuzdum. Zaten annem de engel olurdu bana. Akşam (...) Bir mutlu gün daha. Sessiz ve kaçamak bir şekilde, kendimden çok memnunum.⁵

Romandaki bir diğer karakter Clement'tir. Clement, Arrowby'nin artık ölmüş olan ilk sevgilisidir. O da bir tiyatro oyuncusu ve güçlü bir kadındır. Clement romanda Arrowby'nin hatıralarının bir parçası olarak yer alır. Lizzie, şu anda Gilbert ile aynı evi paylaşan Arrowby'nin eski sevgililerinden biridir. Lizzie, Rosina, Peregrine, Gilbert, Titus, Ben ve nihayet Hartley romanın diğer kahramanlarıdır. Arrowby'nin kuzeni James ara ara kahramanın iç sesi şeklinde devreye girdiği gibi, kimi zaman da mektuplarıyla romanda yer alır.⁶ Romanda güçlü kadın karakterler bulunsa da ana karakter, arayış halindeki bir erkektir.

Doğa ile ilgili tasvirlerin, kahramanımızın yer yer sıkıcı da bulunabilecek günlük rutinlerinin uzun uzun tasvirlerle anlatıldığı romanda, asıl kırılma noktası Arrowby'nin geçmişte âşık olduğu ve şu an evli olan eski sevgilisine kasabada rastlamasıdır. Mary Hartley isimli bu kadın da eski bir tiyatrocudur. Gençlik döneminde Charles Arrowby ile bir aşk yaşadıkten sonra tiyatroculuğu bırakarak evlenmiş ve bir ev hanımı olmuştur.

⁴ Murdoch, *Deniz Deniz*, 20.

⁵ Murdoch, *Deniz Deniz*, 44.

⁶ Bu makalede tüm kahramanların başlarından geçen olaylar tek tek analiz edilmeyecektir. Romanın ana kahramanı Arrowby dışındaki tüm isimler, makalede incelediğimiz ana soruya katkısı bağlamında burada yer alacaktır.

Charles Arrowby, şehirden uzak bu sahil kasabasına, deniz kıyısındaki Shruff End adını verdiği bu gizemli eve aslında inziva için gelmiştir. Bu evin bizzat kendisi de romanda yer alan bir karakter gibidir. Evin kendine ait bir şahsiyeti vardır ve Arrowby'ın sığındığı bu gizemli mekân, Platonik bir mağarayı andırmaktadır. Kendisini çokça merkeze alan bir karakteri andıran Arrowby için bu ev, Londra'dan kaçıp sığındığı bir mekan olsa da, -metaforik olarak- kendinden kaçıp yine kendine sığındığı *kendi zihnini* andırmaktadır.

Arrowby bir kopma yaşayarak Shruff End'e gelir. Fakat işler beklediği gibi gitmez. İnziva için geldiği bu sahil kasabasında yıllar önce âşık olduğu Mary Hartley'e rastlaması romandaki akış için bir kırılma noktasını temsil eder. Hartley artık yaşlanmıştır. Mutsuz bir evlilik sürmektedir ve o kasabada eşiyile birlikte yaşayan bir ev hanımıdır. Arrowby'ın Hartley'e rastladığı andan itibaren romanın tüm olay akışı, Hartley'i yeniden kazanmaya, onu mutsuz evliliğinden koparıp tekrar Londra'ya götürmeye dönük çabalarla geçecektir. Sığınmak için geldiği doğa, ona umduğu rahatlığı ve avuntuyu sağlamamıştır. Oraya gelmeden önce, tüm gününü denizde yüzerek geçirmeyi planlamıştır fakat hırçın denizde yüzerken güçlüklerle karşılaşır. Kasabanın havasının sertliği de onu rahatsız etmeye başlar. Denizi izlemek için çıkıp oturduğu yüksek kayalıklarda denizin yükselen dalgalarını bir canavara benzeterek korkular yaşar. Hartley'in oğlu Titus, kayalıklardan denize düşerek hayatını kaybeder ve deniz ölümle özdeşleşmiş olur.

Şehir hayatının hengâmesinden kaçarak geldiği doğa ona beklediğini vermemekle birlikte bir diğer hayal kırıklığı Hartley'e rastlamış olmasıdır. Hartley, kocası Ben ile kasabada kendi hallerinde bir hayat sürerken Arrowby'ın kasabaya gelişi ile düzenleri bir anda bozulur. Romanda sinirli, huysuz ve şüpheli bir koca olarak tasvir edilen Ben, Arrowby'ın Hartley için o kasabaya geldiğini düşünür ve bunun bir tesadüf olduğuna inanmaz. Hartley, Ben'den çekinmekte, bu sebeple Arrowby'a selam vermek bile istememektedir. Arrowby ise artık tek bir şey yapmak ister: Hartley'i bu mutsuz evlilikten kurtararak tekrar onunla birlikte Londra'ya dönmek. Fakat romanın sonunda, Arrowby'ın Hartley'i kaçırmak dâhil tüm girişimleri sonuçsuz kalacak, Hartley kocası ile birlikte Avustralya'ya yerleşirken; Arrowby kendi başına Londra'ya geri dönmek zorunda kalacaktır.

Deniz Deniz her ne kadar yoğun bir olay örgüsüne sahipse de bu yoğun olay örgüsünün taşıdığı metaforik bağlam yönünden de oldukça zengin bir metin

olarak karşımıza çıkar. Bunlardan ilki mağara metaforudur. Arrowby'nin şehirden kaçarak gelip sığındığı ev ve hatta sığındığı doğa, onun mağarası olarak resmedilir:

James'in hayatlarını bir mağarada sona erdiren insanlarla ilgili bir şey söylediğini hatırlıyorum. Eh, bu, burası da benim mağaram. Ve buraya benimle yol alan o kıymetli şeyi kaybetmeden geldim. Sanki ancak şimdi açabileceğim bir muskaymış gibi. Nasıl da önemli ve görkemli geliyor kulağa! Gerçi ne demek istediğimi pek bilmediğimi itiraf ediyorum. Gelin bu sıkıntılı düşünceleri bir süreliğine bir kenara bırakalım.⁷

Arrowby kopma için geldiği bu yerin insanlar tarafından keşfedilmesinden ve ziyaret edilmesinden oldukça rahatsızdır: "Üzülerek söylemeliyim ki, kule arada bir turist çekiyor ama özel mülkiyettir uyarısı koymayı da hiç istemiyorum. Bu küçük çimenlik, evin arkasındaki küçük bir alan dışında sahip olduğum yegâne çimli yer."⁸ Arrowby aynı zamanda yaşadığı yeni yerin bir entelektüel istilası altında olmamasından da memnun görünür: "Buranın entelektüel istilası altında olmadığını sezmekten de mutluyum. Günümüzde her yer bu tehlike altında."⁹

İnzivaya çekilmek amacıyla doğaya sığınan Arrowby, hem kendi çevresinden hem de yeni yerleşeceği yerdeki komşularından uyarılar alır. Köylü yeni komşuları ona, oraların kışın soğuk ve fırtınalı olacağını söylemekten zevk duyarlar. Buna rağmen Arrowby için evinin konumu ilham vericidir ve zorluk olarak bahsedilen doğa olaylarını heyecanla bekler: "O fırtınaları, vahşi dalgaların kapımı döveceği günleri nasıl hevesle beklediğimi anlamıyorlar! Buraya geldiğimden beri hava sinir bozucu ölçüde sakin geçti. Dün deniz öylesine dümdüzdü ki yüzey geriliminin üzerinde yürüyor gibi görünen koca bir mavi sinek filosunu taşıyordu."¹⁰

Shruff End'in manzarası ise neredeyse tamamen denizden ibarettir:

Üst katın denize bakan pencerelerinden kişi eğilip de aşağıdaki kayalara bakmadığı sürece, manzara yalnızca denizden müteşekkil. Fakat alt kat pencerelerinden deniz gözden irak, insan yalnızca evi çevreleyen, görünüş ve boyutça file benzeyen kıyı kayalıklarını görüyor. Mutfak kapısı da olan

⁷ Murdoch, *Deniz Deniz*, 22.

⁸ Murdoch, *Deniz Deniz*, 25.

⁹ Murdoch, *Deniz Deniz*, 31.

¹⁰ Murdoch, *Deniz Deniz*, 29.

arka kapıdan kaktüsümü çimenler ve kekiklerin büyüdüğü, kayalarla çevrili “çimenlere” çıkılıyor.¹¹

Deniz romanda insanın kendisini bir yabancı ve yalnız hissettiği bir yer olarak da tasvir edilir: “Bu boş, kararmakta olan yolun üstünde, bu sessiz kayaların arasında, bu mağrur yabancı denizin kıyısında mutlak yalnızlığımı ve savunmasızlığı titreyerek hissettim.”¹²

Deniz bir yönüyle de kendisine sığınan insana *sahip olmuş ve sahip olunmuş* hissettiren bir hususiyete de sahiptir. Sakince yüzen Arrowby, bir yandan deniz manzarasını izlerken, kısa süre için sahip olmuş ve sahip olunmuş hisseder. Deniz çarşaf gibidir. Romanda deniz sıklıkla kişileştirilir. Hafif hafif kabaran denizin, düşünceli bir şekilde omuz silker gibi hareket ettiği ifade edilir. Her şeyi kendisini merkeze alarak yorumlayan Arrowby, denizde yüzerken oraya toplanan sarı gagalara sahip bir grup iri martının kendisini izlemek için oraya toplandığını düşünür.¹³ Denizi bir huzur kaynağı olarak düşünmekle birlikte, etkisiz bir ilaç olarak yudumlanması ve bu nedenle yudum yudum düzenli olarak alınması gerektiğini düşünür.¹⁴

Deniz ve gökyüzünün tasvir edildiği başka bir bağlam hareket ve dönüşüm bağlamıdır. Romanda deniz, yıldızlara teslim olmuş ve kararmıştır. Arrowby, tabloyu şöyle tasvir eder:

Yalnızca hareket vardı, yalnızca değişim ve her nasılsa bu görülebiliyor ve buna rağmen hayal edilemiyordu. Ve ben artık ben değildim, atomlar halinde hareketsiz kılınmış bir şey, bir atomun atomu, gerekli bir tutsak seyirdi, birbiri ardından görünen altın tozları dingince kaynayıp köpürürken, her şeyin içinde yansıdığı bir aynaydım.¹⁵

Romanda deniz ve doğa yalnızca hareket halinde bir bütün olarak tasavvur edilirken, bir yönüyle de bu hareket ve dönüşümün sessizlikle gerçekleşen ve hareketsizlik gibi algılanan yönüne dikkat çekilir: “Şimdi deniz bile tamamen sessizdi; ne bir kıpırtı ne de bir titreşim vardı. Gökyüzü hafif aydınlık gri; kayalar koyu, puslu, grimsi kahverengiydi. Yalnızlık duygusu yıldızların altındayken olduğundan çok daha yoğun.”¹⁶

¹¹ Murdoch, *Deniz Deniz*, 29.

¹² Murdoch, *Deniz Deniz*, 117.

¹³ Murdoch, *Deniz Deniz*, 156.

¹⁴ Murdoch, *Deniz Deniz*, 157.

¹⁵ Murdoch, *Deniz Deniz*, 163.

¹⁶ Murdoch, *Deniz Deniz*, 163.

Eserde, Arrowby'ın kopuş yaşadığı ilk dönemlerde deniz sükûnetin, dinginliğin simgesi iken olay akışı ilerledikçe deniz artık ölümün simgesi haline gelir ve ölümle özdeşleşir. Arrowby'ın eski sevgilisi Hartley'in oğlu denize düşerek hayatını kaybeder, Arrowby bir gün kayalıklardan gizemli bir şekilde denize itilir. Bu gibi olaylar denizi artık sığınılacak bir dinginlik değil ölüm temsili haline getirir: "İyi bir yüzücü ölmeyi umarak kendini sakin bir denize atmayı düşünmezdi pek, fakat yüzmeyi bilmeyen biri için deniz huzurlu bir ölüm imgesinin ta kendisi olabilirdi?"¹⁷

Romanda denizin metaforik olarak kullanıldığı farklı bağlamlara bu şekilde temas ettikten sonra şimdi Arrowby'ın şehirden doğaya yönelik bu kaçma/kopuş çabasına Platonik bir yorum eşliğinde bakmaya çalışacağım.

2. Murdoch'ın Doğaya Kaçış Metaforu, Platonik İyi Arayışının/İdeasının Bir Yorumu Olarak Okunabilir mi?¹⁸

114

Murdoch, *Deniz Deniz*'de yoğun bir olay akışı içerisinde aslında bize, iynin peşinde olan bir karakterin hikâyesini anlatmaya çalışır.¹⁹ Charles Arrowby'ın, şehir hayatıyla, şöhretle, karmaşık ilişkilerle dolu bir geçmişle başlayan hikâyesi, inziva niyetiyle sığındığı doğaya kaçışıyla, denize sığınmasıyla devam eder. Fakat her şeyi geride bırakarak geldiği, bir kopuşun ardından yeniden kurmaya çalıştığı bu yeni hayatında Arrowby'ın aradığını bulamadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu sebeple roman *başarısız bir kopuş girişimini* konu edinmektedir. Romanın kurgusunda bu hayal kırıklığına neden olan iki temel husus bulunmaktadır: İlki sığınmak için geldiği doğa hayatının, ıssız evin ve kasabada karşılaştığı yaşam zorluklarının kahramanımıza ulaşmaya çalıştığı içsel huzuru sunmamış olmasıdır. Romanda kendisine çok fazla metaforik anlam yüklenen deniz, Arrowby'a beklediği sığınağı sağlayamamıştır. Sığınmak üzere

¹⁷ Murdoch, *Deniz Deniz*, 249.

¹⁸ Murdoch'ın *Deniz Deniz* adlı romanı hakkında bir literatür oluşmuş olsa da, romanı bu soru etrafında inceleyen müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak genel olarak Murdoch ve iyilik fikri üzerine yazılmış literatüre birkaç örnek vermek gerekirse: A. E. Denham, "Envisioning the Good: Iris Murdoch's Moral Psychology", *Modern Fiction Studies*, 47 / 3 (Sonbahar 2001), ss. 602-629; Katherine Weese, "Feminist Uses Of The Fantastic In Iris Murdoch's 'The Sea, The Sea'", *Modern Fiction Studies*, 47 / 3 (Sonbahar 2001), ss. 630-656, gibi çalışmalar örnek verilebilir.

¹⁹ Romanın ana karakterinin inzivaya çekilmesinin onun iyi arayışının bir sonucu olarak gerçekleşmiş olduğu aslında romanın olay akışında ilk bakışta görünmemektedir. Ancak romanın sonlarında inziva başarısızlıkla sonuçlanıp Arrowby Londra'ya dönmek zorunda kaldığında kendi kendine yaptığı iç konuşmalarda bu arayış kendin göstermektedir.

geldiği doğa bir noktadan sonra korku unsurları içeren, ölümlere sebep olan, ölümle özdeşleşen bir nesneye dönüşmüştür. İkinci husus ise, inziva için geldiği bu sahil kasabasında artık evli olan eski sevgilisine rastlaması, belki de şehir hayatının içinde yaşarken yapmadığı kadar çok plan yaparak eski sevgilisini yeniden kazanmaya çalıştığı bir duruma düşmesine neden olmuştur.

Oldukça hacimli olan romanda irili ufaklı pek çok olay gerçekleşir. Bunların ayrıntılı tasvir ve tahlili bu çalışmanın konusu değildir. Bu başlıkta cevabını arayacağımız asıl soru, Murdoch'ın tasvir ettiği doğaya kaçış girişiminin/çabasının, Platonik bir iyi arayışı fikri ile birlikte okunmaya müsait olup olmadığı sorusudur. Bu soruyu cevaplarken bir yandan Platon'un bu dünyadan kaçma ifadesini kullandığı *Theaitetos*'un ilgili pasajlarına gönderme yaparken bir yandan da Murdoch'ın *İyinin Egemenliği* adlı eserine atıfta bulunarak bir yorum geliştirmeye çalışacağım.

Romanda şehirden doğaya, (kusurlu olandan mükemmel olana), keşmekeşten sakin olana (şehirden denizin pürüzsüz sakinliğine) bir kaçış söz konusudur. Benzer bir kaçış fikrine rastladığımız *Theaitetos*'ta Sokrates ile Theodoros arasında bir konuşma geçmektedir. Bu konuşmada Sokrates filozofu, pazarın yerini bile bilmeyen, yönetmeliklerden tüzüklerden haberi olmayan, tikellere dair zihninde hiçbir şey olmayan ya da çok az şey olan, bu dünyayla ilgilenmeyen bir kişi olarak tasvir eder. Bu tasvirlerden sonra Theodoros Sokrates'e: "Eğer bu anlattıklarınla herkesi ikna edebilseydin dünyada daha çok iyilik, daha az kötülük olurdu" der. Sokrates'in buna cevabı ise, kötülüğün tamamen ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığı, iyiliğin karşıtı olarak kötülüğün her zaman var olacağı yönünde olur. Devamında ise, kötülüğün tanrıların arasında bulunmasının mümkün olmadığı, kötülüğün ancak ölümlü doğa üzerinde etki yapabileceği, iyiliği istiyorsak *buradan* mümkün olduğunca çabuk *oraya* kaçmaya çalışmamız gerektiğini zikreder.²⁰

Theaitetos'ta karşımıza çıkan bu kaçma fikrinden Platon'un ne kastetmiş olabileceği, nasıl bir hayatı idealize etmeye çalıştığı tartışma konusu olmuştur. Literatürde Sokrates'in *buradan* kaçmayı, kopuşu salık veren tavsiyesini Platon'un genel düşüncesi ile irtibatlı bulmayan yorumlar mevcuttur. Platon'un iyi arayışının bu dünyadan kaçmayı gerektirmeyeceği, onun ideal insan prototipini oluşturan filozof modelinin her ne kadar ideayla, tümellerle ilişki

²⁰ Platon, *Theaitetos*, Plato: Complete Works. (ed.) John Cooper. Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company: 1997, içinde.

kursa da yine dönüp toplumu yöneten ve en ince ayrıntısına kadar toplumu şekillendirmeye çalışan biri olduğu, Platon için iyi arayışının *burada ve bu dünyada* gerçekleştirilecek bir hedef olduğu ifade edilmiştir. Bunun aksi yönde düşünen yorumcular ise (bu yorumcular daha ziyade Hristiyanlıktaki çileci inziva fikrini Platon'a nispet eden yorumculardır) Platon'un iyi arayışının ve kötülükten kaçma hedefinin *literal olarak kaçma* ile mümkün olabileceğini, burada bir mecazın değil doğrudan bu dünyadan kaçma fikrinin idealize edildiğini savunurlar.²¹

O halde burada cevap bulmamız gereken iki soru bulunmaktadır: İlki, Platon'un iyiliğe ulaşmak, kötülükten kaçmak için gerçek anlamda bir inzivayı salık verip vermediği sorusu, ikincisi ise Murdoch'un romanında karşımıza çıkan bu başarısız inziva fikrinin Platoncu bir yoruma yaslanıp yaslanamayacağı sorusudur.

Sokrates, *Theaitetos* (172c)'den başlayarak bize iki hayat tarzının karşıtlığından bahsetmektedir. Bu hayatlardan biri hakikî filozofun, diğeri ise onun tam karşısına yerleştirdiği, pratik işlerle meşgul biri olarak hukukçu-siyasetçinin, sofistin hayatıdır. Pasajda kötülükten kaçıp iyiliğe ulaşma ideali bir kaçış metaforuyla birlikte yer almaktadır. Bu kaçış, metinde literal olarak, *oraya* (ἐκεῖσε)²² kaçış olarak yer almaktadır. Fakat metinde kullanılan *oraya* ifadesinin gerçek anlamda dünyadan el etek çekmeyle sonuçlanacak bir inzivaya mı işaret ettiği tartışma konusu olmuştur.

Theaitetos'un ilgili pasajına yapılan yorumlara bakıldığında, çok fazla *öte dünyaya kaçma* vurgusu yapıldığı görülmektedir. Bunun bir sebebi de aslında

²¹ Bu konudaki literatürde Platon'un öteye kaçma fikrini ruhani bir çaba olarak okuyanlar olduğu kadar bu kaçma çabasını bu dünyalı bir girişim olarak okuyanlar da mevcuttur. Platon'un buradaki kopuş fikrini bir retorik olarak okuyan yorumcular da mevcuttur. David Sedley, "The Ideal of Godlikeness". *Plato II: Ethics, Politics, Religion, and the Soul* içinde. (ed.) G. Fine. Oxford: Oxford University Press: 1997, 309-328; Julia Annas, *Platonic Ethics. Old and New*, New York: Cornell University Press, 1999; Rachel Rue, "The Philosopher in Flight: The Digression in Plato's *Theaitetos* (172c-177c)", *Oxford Studies in Ancient Greek Philosophy*, (11), 71-100 gibi isimler ilk zikredilmesi gereken yorumculardır. Bu konudaki literatürün ayrıntılı olarak değerlendirildiği bir eser olarak bkz. Şeyma Kömürcüoğlu, *Logostaki Mito: Antik Yunan Felsefesinde Tanrıya Benzeme Düşüncesi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2. Baskı, 2020.

²² Metindeki ἐκεῖσε kelimesinin *Theaitetos*'un farklı İngilizce çevirilerinde hangi farklı şekillerde çevrildiğini görmek için bkz. Kömürcüoğlu, *Logostaki Mito*, 73. Bu çeviri farklılıkları kelimeye sonradan yüklenen dünyadan el etek çekme anlamındaki inziva fikrini de açık eden içerikler barındırmaktadır.

Yunan kültüründe mevcut olmayan, Hristiyan keşiflerini andıran bir öte dünyaya kaçma ve inziva fikriyle birlikte Platon yorumlarına eşlik etmesidir.

Peki, Yunan dini gibi *buralı ve bu dünyalı* olan bir dinî inanın *buradan kaçmayı* salık veren inziva ile olan ilişkisini nasıl kurabiliriz? Bu ilişkiyi anlayabilmek için de dostluk anlamına gelen *philia*ya Gadamer'in getirdiği yoruma müracaat edebiliriz. Bu yoruma göre Yunan kültüründe karşımıza çıkabilecek her türlü kendine çekilme girişimi, nihayetinde kişinin kendisiyle kuracağı dostluk zeminine dayanır. Zira ancak kendisiyle dostluk kurabilmiş olan bir kişi Platon'un öngördüğü işbirliği ve dayanışmaya dayalı toplumsal ödevi yerine getirebilir. Gadamer şöyle der:

Nedir dostluk? Grekçe karşılığı *philia*. Bu kavramla öylesine çok boyut anlaşılmalıdır ki! İnsanların içinde yaşadığı birçok biçimi içerir; savaştaki ve evlilikteki, toplumsal grupların ve siyasi partilerin kurulmasındaki yoldaşlık kadar iş ilişkilerini de, takım çalışmasını da içerir- kısaca insan topluluğunun tüm yaşamını niteler. (...) Dostluk denilince bu sözcükle artık geçmiş gitmiş bir tinsel durumun ifade edildiği sanısına kaptırmamalıyız kendimizi. Doğrusu tam tersidir bunun. Birlikte yaşamaya bağlayıcı dayanışmalar dışında hiçbir şey üzerine kurulamaz. Bu yüzden dayanışmanın her yitimi yalıtılmışlığın getirdiği çileyi simgeler. Tersinden bakıldığında da, dayanışma her zaman Greklerin inzivayı değerli bulma ve kendine yeten yalnızlığın mümkün kıldığı "kendisiyle dostluk" dedikleri şeyi daha baştan varsayar. İnzivada (die Einsamkeit) kesinlikle ruhsuz uygarlık makinesini bir yana itmeyi ve kötülüklerden bîhaber doğaya duyulan sempatiyi öneren bir yan vardır. Bu da Rousseau'nun sözcüğe yüklediği kapalı göndermedir. Ama Greklerin dostluk dedikleri ve kendisiyle-dostluk olarak adlandırdıkları derin bir hakikati ifade etmektedir hâlâ.²³

Gadamer'in antik Yunan'daki *philia*ya yaklaşımı inzivayla da bağlantılı olarak *kendisiyle dostluk* zeminine dayanmaktadır. Gadamer Platon'un *Devlet*'te sunduğu devlet tasarımının Platon'un ruh tasarımının bir izdüşümü olmasını da benzer şekilde değerlendirir. İç ihtilafları ortadan kaldıran ve devletin tüm üyelerini birbiriyle işbirliği ve dayanışma halinde birbirine bağlayan devlet

²³ Hans-Georg Gadamer, *Hegel'in Diyalektiği*, 155.

tasarımı, "itkilere rağmen kendi iç bölünüşlerine hâkim olup da tek bir şeyin arkasında birlik kurmasını yansıtır. İnsanın iç kurgulanışı ve bir topluluğun parçası olabilme yetisi temelde aynıdır. Yalnızca kendiyle dost olandır ortak olana uyabilen."²⁴

Gadamer'e göre psikiyatrik olarak anti-sosyal olanlar kendisine yakın olma, kendisiyle birlikte yaşama, kendiyle birlik kurabilme yetilerini kaybetmiş kişilerdir ve bu sebeple de bir diğeriyle birlik ve dayanışma içinde olamazlar. O halde Gadamer *philia* sözcüğünü bir yandan kendiyle dost olma zeminine dayandırırken, bir yandan da *Devlet*'te kurgulanan insan ve devlet modelinin kendisiyle dost olarak başkasıyla iş yapabilen bir insan olduğunu düşünmektedir. Bu çerçevede Hristiyanvârî bir inziva hayatının böylesi bir *philia* fikriyle ve bunun dayandığı dayanışma fikriyle çelişeceğini söylemek mümkündür. Bu durumda Platon için inziva, kopma ya da kaçış fikrinin ancak kişiye ideal devletin ideal yurttaşı olma imkânını sağladığı ölçüde kabul göreceğini, bunun da kişinin önce kendiyle kuracağı dostluğa dayanırken bir sonraki aşamada ise toplumsal dayanışma/işbirliği gerektireceğini söyleyebiliriz.

Şimdi ikinci sorumuza gelelim: Bu soru, Murdoch'ın romanda sunduğu şehirden doğaya kaçış fikrini, Platon'un iyiliğe ulaşmak için buradan kaçma metaforuyla bağlantılı olarak yorumlayabilir miyiz sorusudur. Hem Platon'un hem de bir Platon yorumcusu olarak Murdoch'ın *iyiyi*, buradan kaçma ile özdeşleştirme fikrine nasıl yaklaştığını anlama çabası bu soruya eşlik edecektir. Öncelikle *Theaitetos*'taki kaçma fikrini literal olarak bu dünyadan el etek çekmek, inzivaya çekilmek olarak anlayan; dolayısıyla iyi arayışını bir *kopuş* fikriyle birlikte ele alan yorumcuların bunu Hristiyanlıktaki hayattan kopuk rahip tiplmesiyle/imgesiyle bağlantılı olarak ele aldığını hatırlarsak; Murdoch'ın romanındaki ana karakterin yaşadığı kopmanın ve inzivanın doğrudan böyle bir dinî referansa dayanarak gerçekleşmediğini ifade etmemiz gerekir. Arrowby için Hristiyanlık, kilise, gibi unsurlar romanda sadece *onu varlığıyla rahatlatan unsurlar* olarak yer alır. Uzaklarda bir kilisenin olduğunu bilmek, oraya gitmese bile giden ve ayine katılan birilerinin olduğunu düşünmek Arrowby'ı rahatlatır. Kilise Arrowby için, çan sesini duyduğunda o günün Pazar günü olduğunu hatırlatan bir unsur olmaktan ileri gitmez. Bu sebeple, *Deniz Deniz*'deki ana karakterin şehir hayatından doğaya kaçışı, Hristiyanlığı referans alan bir kopma

²⁴ Gadamer, *Hegel'in Diyalektiği*, 156.

fikri ile irtibatlı değildir. O halde bu kopma fikrinin referansını nerede bulabiliriz? Bu referansı iki ayrı yerde bulmak mümkündür. Bunlardan ilki Platon'un iyi arayışı fikridir. Diğeri ise romanın yazıldığı dönemde yükselişte olan doğu dinlerinin Nirvana fikri etrafında gelişen hayattan kopuş, koparak yükselmeye dönük ilgililerdir. Bununla birlikte Murdoch, bir yandan ana romanını ana karakterin şehir hayatından ve insanlardan kopma çabası üzerine kurgularken, bir yandan da bu kurgu; kopma fikrinin başarısızlığa uğramasıyla, şehre geri dönüşle noktalanmaktadır. Asıl soru ise romandaki bu kurgusal inzivanın neden başarısızlıkla neticelendirildiği sorusudur.

Arrowby'nin kopma çabası romanda başarısız bir çaba olarak resmedilir. Romanın sonunda Arrowby, kasabada yaşadığı birbirinden talihsiz olaylar dizisinin ardından Londra'ya geri döner. Bu sebeple, Murdoch'ın iyiye dönük arayışının bir kopuş eylemini zorunlu kılmadığı fikrini romanda savunduğunu söylemek mümkündür.

John Burnside da *Deniz Deniz*'e yazdığı önsözde, Murdoch'ın karakterine öngördüğü fakat bir yandan da başarısızlıkla sonuçlanan bu kopma çabasını yetmişlerin sonunda yükselen tinsel uyanışla ve ekolojik hareketlerle birlikte ele almaktadır. Burnside romanın yazıldığı dönemi (1978), "egemen ataerkin-indirgemeci-tüketici modelden; merhamet, şefkat, doğru eylem gibi ilkeleri gerçekten benimsemeye doğru bir paradigma değişimini gösteriyordu"²⁵ diyerek tasvir etmektedir. Yani söz konusu iyi arayışı dinî bir yönü olsa da bu İsevî bir inzivadan çok Uzak doğu dinlerinden kaynaklanan tinsel bir dinî anlayışla birlikte anlaşılmalıdır. Burnside'a göre doğada kirlenme, ekolojik kaynakların açgözlü bir şekilde tüketilmesi, hepimiz için tek sahici alanın kişisel olana dönüşmesiyle sonuçlanmıştır:

Siyasal ve sosyal kamusal alan, telafisi imkânsız bir biçimde yozlaşmış görünüyor. Kendi içine kapanma, sessiz kalma; kontrol edilebilir, sınırlı bir alan talebi yaygındır ve sahicilik özlemi köklü bir manevi ihtiyaç olarak değil, tedavi edilebilir bir nevroz türü olarak sunulmaktadır. Şartlarımdan rahatsızsam, ya stresten yahut ilaçlar, egzersiz rejimleri ve daha çok dışarıya çıkmakla tedavi edilebilecek depresyondan mustaribim demektir. Hepsinden daha önemlisi de, ihtiyaç duyduğumuz şeyin bir yol değil eşya;

²⁵ Murdoch, *Deniz Deniz*, 8.

düşünmek değil eğlenmek; sistem değil düzel olduğuna nasıl ikna edildiğimizdir.²⁶

Burnside'in önsözde sorduğu önemli bir soru, bir yandan tutkulu bir hayat yaşayıp bir yandan kopuşun gerçekleştirilme imkânının olup olmadığı üzerindedir. Burnside'a göre bu tarz bir kopuşun örneğini Platoncularda da, Budistlerin disiplinli doğru eylem arayışında da yahut erken dönem Hristiyanların erdem fikrinde de bulmak mümkündür. Tüm bu farklı düşünce geleneklerinde kopuş hemen hemen her manevi ve estetik yöntemde tekrar tekrar ortaya çıkan bir temadır. Ancak bu kopmayı, *insan ilişkilerinin olağan akışına üstün görenlerin uyguladığı bir tür benci dingincilik* gibi anladığımızda Burnside'a göre yanılıya düşmüş oluyoruz zira bir "kişi hem tutkulu olabilir ve aynı zamanda kopmayı uygulayabilir."²⁷

Burnside'in önsözde, Doğu dinleriyle ve tinsel yönelişlerle bağlantılı gördüğü kopma eyleminin, Murdoch'ın özellikle *İyinin Egemenliği*'nde²⁸ işlediği kusursuzluk fikriyle de bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür.

120

Romanımızın ana kahramanı Arrowby'in doğaya sığınma çabası, kusurlu bir hayattan mükemmel bir hayata sığınma çabasıdır. Bu aynı zamanda kusurlu insanın mükemmel doğayla kendini tamamlama ihtiyacı olarak karşımıza çıkar ve bizi bir mükemmellik ve kusursuzluk arayışı fikrine de ulaştırır. Bununla birlikte Murdoch'a göre aslında "kusursuzluk düşüncesinin kendisi özünde bomboştur."²⁹

Murdoch kusursuzluk ve kesinlik kavramlarını yücelik meselesi ile sıkı bir ilişki içerisinde görür ve şu soruyu sorar: "İyilikle gerçekten ilişkisi olan daha iyi ve "gerçek bir kavrayış yoluna" uzanmanın olanaklılığı bizim için nedir veya psikolojik ya da ampirik terimlere indirgenmeden bir ölçüte dair kesinlik, kalıcılık yaklaşımı sunamaz mı?"³⁰

Ve devamla şu yorumu geliştirir:

Örneğin Freudyan ya da Marksist terimlerle yapılan indirgemeci bir analiz daha yüksek ve sağlam bir formun olması yönünde emin olan bir kişiye göre kavramın formunu bozmak için yapılan bir girişimden başka bir şey

²⁶ Murdoch, *Deniz Deniz*, 8.

²⁷ Murdoch, *Deniz Deniz*, 8.

²⁸ Iris Murdoch, *İyinin Egemenliği*, çev. Tuğba Güllal, 2.Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2021.

²⁹ Murdoch, *İyinin Egemenliği*, 69.

³⁰ Murdoch, *İyinin Egemenliği*, 69.

olmayacaktır. Bu denli bir düşünce, hiç şüphe yok ki oldukça zordur. Avutucu bir hayal düşünmeksizin, nasıl olur da, iyinin o en saf hali, gözümüzü iyiden iyiye açtığımızda ancak fark edebileceğimiz gerçekliğin mutsuzluğu ve dünyanın bunca kötülüğü ile bir araya getirilebilir? (İşte tam bu noktada ahlak felsefesinin temel tartışması belirmiş olur.) İnançlı olmayan, ya da mistik şeylere inanmayan bir kişi için o halde iyi davranışın o çok çeşitli hallerinin ardında aradığı o iyilik meselesi kendisi için nasıl başka bir “formla” belirir? Bu fikir, erdemlerin karşılıklı ilişkileri ve yargıların kesinliği gibi kavramsal çerçeve bağlamında tartışılıp düşünülemez mi? Bu aşamaya gelindiğinde, “nitelikler” ile oldukça bağlantılı bir sonraki kavram olan kusursuzluk (mutlak iyi) ve zorunlu varoluş kavramlarını düşünmeden olmaz. Bu (liyakat ve gelişim fikrine karşıt olan) kusursuzluk fikrinin gerçekten önemli olup olmadığı ve ne gibi bir işleve sahip olacağı merakları cezbeden bir konudur.³¹

Murdoch bu konuya şöyle bir örnekle açıklık getirir. Bir pencere kenarında otururken, farz edelim ki zihnimize hücum eden düşüncelerin etkisi altındayız ve hayata karşı da ylgın ve kırılmış bir haldeyiz. Birden bire pencereden kanatlarını çırpıp uçuşan bir kerkenezin havada süzülüşünü görüyoruz. Kerkenez kısa süre içinde tamamen yok oluyor ve ortada o güzel kerkenezden bir şey kalmıyor. Zihnimiz o andan itibaren diğer düşüncelerle meşgul olamıyor bile çünkü onlar artık o an öncesi kadar önemli değil. Murdoch’a göre böylesine ylgın ve kırılmış bir halden kurtulmak için başvurduğumuz yol tam da budur ve bunu bilinçli olarak yaptığımızı düşünür.³² Çünkü doğa bizim kendimizden kopup sığındığımız yerdir:

Kendi kendine yöneltilen, doğanın sunduğu o heyecan bir yerde zorunludur. Doğadaki sayısız ve eşsiz olan hayvanların, kuşların, taşların ve ağaçların böylesine özgün ve bağımsız bir biçimde varoluşuna tanık olmaktan gayri ihtiyari bir biçimde, yani kendiliğimizden keyif alırız. “Olup biten şey”, dünyanın gerçekte nasıl olduğu değil; bu gizemli oluşumundan başka bir şey değildir.³³

Murdoch’ın Platon yorumuna göre doğadaki güzellik, iyi bir hayata giden yolun başlangıcıydı. Ancak Murdoch’a göre, sevimli bir çocuğun taşıdığı güzelliği, canlılık veren bir güçle bağdaştıran Platon, doğanın ya da sanatın güzelliğini

³¹ Murdoch, *İyinin Egemenliği*, 68-69.

³² Murdoch, *İyinin Egemenliği*, 69.

³³ Murdoch, *İyinin Egemenliği*, 90.

bununla özdeşleştirmiyordu: "Platon sanatı, gerçeği bozan, bir tür kurmaca ya da teselli kaynağı olarak görmüştü. Formların oluşturduğu doğaya karşı hep temkinli yaklaşmıştı. Gerçekten de kir ve çamuru ya da saçları anlatabilen bir form yaratmak mümkün müydü? Eğer gerçekten mümkünse, doğa, hakiki bir bakışın içerisinde kendisini kurtarmıştı."³⁴

Burada bir soruyu daha sormamız gerekebilir: Platon için idea değişmez, bozulmaz, mükemmel bir bütünlük olarak karşımıza çıkar. İnsanın ideayı temaşası, kusurlu doğası ile kusursuza yönelme çabasıdır bir anlamda. Fakat doğa, tabiat; değişen, bozulan, hareket halinde bir nitelik taşır. Bu sebeple acaba Platon'un ideayı temaşa, ideaya yönelme fikri ile Murdoch'ta karşımıza çıkan doğaya sığınma fikri aynı çizgide nasıl değerlendirilebilir? Bu soruyu cevaplarken romanda Murdoch'ın yaptığı bir tasviri *Timaios*'taki bir pasajla birlikte okumanın yardımcı olabileceğini düşünüyorum.

Timaios (90a-e) pasajlarında Platon, insanın ölümsüz doğasını besleyebilmesini, tanrısal/akılsal yönüne özen göstermesini mutlu olabilmesinin hatta ölümsüzlüğü/bilgeliği tadabilmesinin bir koşulu olarak sunar. İnsan ancak kendi içindeki tanrısal parçayı besleyerek gerçek ölümsüzlük olan bilgiğe ulaşabilir. Peki, bu nasıl gerçekleştirilecektir? *Timaios*'taki anlatıda bu, insanın evrenle akraba kabul edilmesi zemini üzerinden ifade edilir. Evrendeki hareketler, insanın tanrısal yani akılsal yönüne akraba olarak kabul edilir ve insan kendi akılsal yönünü düzenlemek istiyorsa, beslemek istiyorsa, kendisine akraba olan bu hareketlere bakmalı, kendini bu hareketlere uyumlu hale getirmeye çalışmalıdır: "Kafamızın içindeki hareketleri evrenin hareketlerini ve harmonisini öğrenerek yönlendirmeliyiz ve düşünme yetisini objesiyle uyumlu hale getirmeye çalışmalı, orijinal haliyle uyumlu hale getirmeye çalışmalıyız."³⁵

Şimdi Murdoch'ın ifadelerine bakalım:

Solumamı harika bir şey, bir tür kozmik hareket doğal ama yine de mucizevî bir şey olarak kavırıyordum. Yavaşça, sakinçe, derin derin, kararlı bir şekilde soluyordum. Altımda bir yerlerde monoton, sürekli bir hengâme vardı ve ben onun bağrında uzanmış yıldız bakıyordum. Acı duyuyordum, buna rağmen içim rahattı. Acıya kayıtsızdım. Sanki

³⁴ Murdoch, *İyinin Egemenliği*, 93.

³⁵ Platon, *Timaeus*, Plato: Complete Works. (ed.) John Cooper. Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company: 1997, içinde.

mükemmel bir uykudan uyanmıştım ve belki birazdan yeniden uykuya dalacaktım. Gözlerimi kapadım, soludum.³⁶

Murdoch'ın burada, insanın her ne kadar değişen bir karakterde olsa da, doğanın hareketleriyle uyumlu olmasının, solumasını dahi doğanın seyrine uyumlu hale getirmesinin oluşturduğu huzuru tasvir ettiği görülmektedir. Doğayla o kadar hem haldir ki, uyumak ve uyumak dahi eşdeğer hale gelmiş, kişi kendini doğanın, yıldızların kozmik hareketine teslim etmiş durumdadır.

Roman boyunca kopma ve kaçış fikri çok açık bir şekilde takip edilebiliyor olsa da, ana karakterin bunu bir iyilik arayışı neticesinde yapıyor oluşu ancak romanın son sayfalarında kendini gösterir. Romanın sonunda Arrowby'ın kuzeni James ölmüş, Londra'daki evini ve mirasını Arrowby'a bırakmıştır. Romanın son sayfaları Arrowby'ın kendiyile yüzleşmeye dönük iç konuşmalarıyla geçer. Arrowby artık Londra'dadır ancak Shruff End'de ulaşmayı düşündüğü inzivaya acaba şehirde mi ulaşmıştır?

Yeniden doktoruma gittim ve hala hiçbir sorun bulamadı. Bütün bu “bilgeliğin”, fiziksel çöküşün başlangıcı mı olduğunu merak etmeye başlamıştım! Bütün gün yağmur yağdı ve ben evde kaldım. Mevcut pirinç, mercimek ve elma stokumla bütün kışı geçirebilirim. Telefonun sesi hala kısık. Tıpkı niyetlendiğim gibi, yalnız ve bağılıklardan azade miyim sonunda? Tarihçe bitti mi?

İnsan kendini değiştirebilir mi? Şüphe ederim. Yahut bir değişim varsa bile bir milimetrenin milyonda biriyle ölçülebilir. Zavallı hayaletler gidince, geriye sıradan görevler ve sıradan ilgiler kalıyor. İnsan sakince yaşayabilir ve minik iyilikler yapmaya ve kimseye zarar vermemeye devam edebilir.³⁷

Romanın bu son satırlarında Arrowby Londra'da James'ten kendisine miras kalan evde kendi kendisiyle yüzleşme halindedir. Arrowby, aslında yine tek başına yaşayan, telefonunun sesi kısık olan, yalnızca ara ara arkadaşlarıyla görüşen ve yiyecek stokuyla kışı geçirebileceğini düşünüp sevinen biridir. Bu da bir nevi inzivadır. Fakat geldiği noktada, insanın çok büyük değişimler yaşamasının imkânsız olduğuna kanaat getirmiş, sakın bir hayat sürerek ve küçük iyilikler yaparak yaşamaya devam edebileceği sonucuna varmıştır.

³⁶ Murdoch, *Deniz Deniz*, 378.

³⁷ Murdoch, *Deniz Deniz*, 512.

Sonuç

“Sonunda azizleşiyor muyum?”³⁸

Toplumdan, bireysel ilişkilerden koparak, kendini bu ilişkilerden azade kılarak bir kopuş yaşama ve bu kopuşun neticesinde daha iyi olana ulaşma isteği farklı kültürlerde karşımıza çıkan bir durumdur. Bu makale de modern bir kopuş hikâyesini merkeze almıştır. Makalede *Deniz Deniz*'in ana karakteri Arrowby'nin kopuş çabası doğaya sığınma metaforu etrafında tahlil edilmiştir. Bu tahlil de, Platoncu bir öteye kaçma fikri etrafından değerlendirilmeye çalışılmıştır. “*Deniz Deniz* romanı bir Platon yorumcusu olan Murdoch'ın öteye kaçarak iyiye ulaşma konusundaki Platonik iyi arayışını yorumlama denemesi olarak okunabilir mi?” sorusu bu çalışmanın ana sorusunu oluşturmuştur. Bu sorunun neticesinde Murdoch'ın kopuş yaşamaya çalışan ana karakterine hayal kırıklığı içeren bir son yazması ve romanın sonunda onu sığındığı doğadan tekrar Londra'ya geri göndermesi, iyi arayışının doğaya sığınarak, koparak gerçekleşmeyeceğine dair bir fikri olduğu cevabına ulaştırmıştır.

Antik Yunan kültürünü de dikkate aldığımızda, Platon'daki öteye kaçma fikrinin ruhanî ve mutlak bir kaçışa karşılık gelmediğini söylemek mümkündür. Aslında öteye kaçmak, şu anda ve burada olmayan her şeyi temsil etmektedir. Huzurun, mutluluğun, (daha) iyi olanın, hep bizim olmadığımız başka bir yerde olduğu fikri romanda da başarısız bir kopuş girişimine eşlik etmektedir. Arrowby emekli de olsa, kıyı kasabasında herkesten uzak Shruff End'e de sığınsa, geçmişinden gelen bir hatıra tüm kopuş girişimlerinin akamete uğramasına neden olmuştur. Bu aslında kişinin kendi gerçeklerinden kaçacak bir yeri olmadığını da ihsas ettiren bir sondur. Kopuş yaşama ve doğaya sığınma girişimlerimiz, umutlarımız, nihayetinde kendimizden yine kendimize ulaştığımız/vardığımız girişimler olarak kalmaktadır.

Romanda ana karakterin inzivasının başarısızlıkla sonuçlanmasının bir sebebinin de Arrowby'nin büyüklenmeci ve benmerkezci tavrı olduğunu ifade etmek mümkündür. Romandaki inziva çabası Burnside'ın *benci dingincilik* olarak tarif ettiği bu büyüklenmeci tavrı da barındırdığı için, Platonik işbirliği/dayanışma zeminine dayanan *philia* fikrinden de uzaklaşmış olmaktadır. Bu bağlamda *Theaitetos*'ta karşımıza çıkan kaçış fikrinin mutlak bir

³⁸ Murdoch, *Deniz Deniz*, 504.

kaçış olmadığını, Murdoch'ın da –romanda hiç Platon'dan bahsetmediği halde-, işlediği başarısız inziva hikayesi ile *iyi arayışını mutlak bir kopma fikri ile birleştirmedeğini* söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Denham, A. E. "Envisioning the Good: Iris Murdoch's Moral Psychology", *Modern Fiction Studies*, 47-3, (2001), 602-629.
- Sedley, David. "The Ideal of Godlikeness". *Plato II: Ethics, Politics, Religion, and the Soul* içinde. (ed.) G. Fine. Oxford: Oxford University Press: 1997, 309-328.
- Gadamer, Hans-Georg. *Hegel'in Diyalektiği*, Derleyen: Güçlü Ateşoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2021.
- Murdoch, Iris. *Deniz Deniz*, çev. Nuray Önoğlu, 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.
- Murdoch, Iris. *İyinin Egemenliği*, çev. Tuğba Gülal, 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2021.
- Annas, Julia. *Platonic Ethics. Old and New*, New York: Cornell University Press, 1999.
- Weese, Katherine. "Feminist Uses Of The Fantastic In Iris Murdoch's "The Sea, The Sea"", *Modern Fiction Studies*, 47-3, (2001), 630-656.
- Plato, *Theaitetos*, Plato: Complete Works. (ed.) John Cooper. Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company: 1997, içinde.
- Plato, *Timaeus*, Plato: Complete Works. (ed.) John Cooper. Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company: 1997, içinde.
- Rue, Rachel. "The Philosopher in Flight: The Digression in Plato's Theaitetos (172c-177c)", *Oxford Studies in Ancient Greek Philosophy*, (11), 71-100.
- Kömürcüoğlu, Şeyma. *Logostaki Mitos: Antik Yunan Felsefesinde Tanrıya Benzeme Düşüncesi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2. Baskı, 2020.
- Mann, Thomas. *Venedik'te Ölüm*, Çev. Behçet Necatigil, İstanbul: Can Yayınları, Haziran 2023.